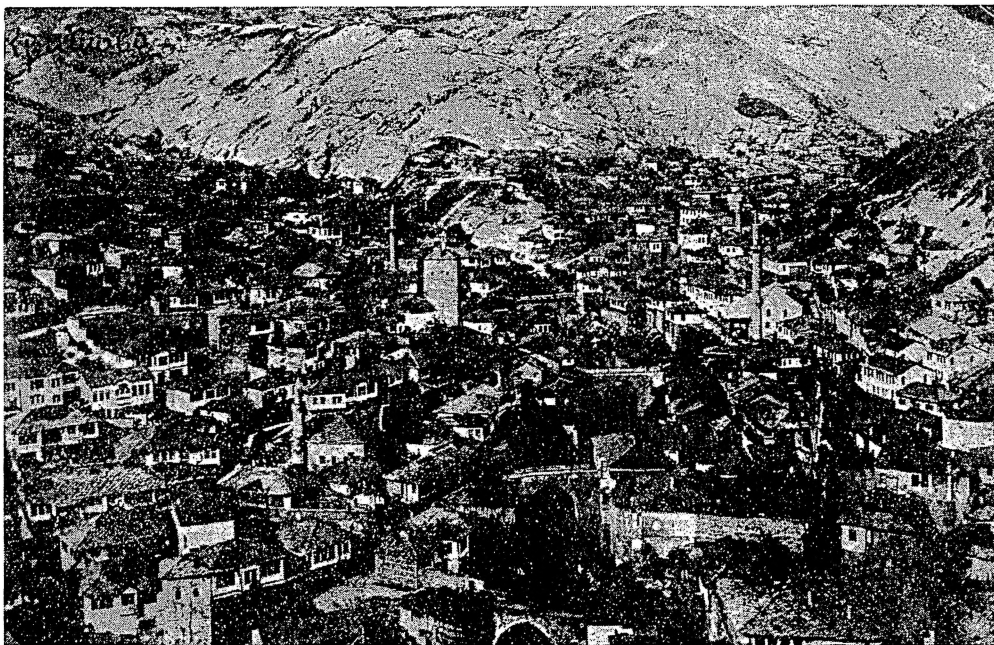

ИЗВЕШТАЈ О ПРОУЧАВАЊУ ЈУЖНЕ СРБИЈЕ НА ТЕРЕНУ

КРАТОВСКЕ КУЛЕ

Данас постоје у Кратову шест камених кула, а до 1914 године било их је седам. Према извештају архиепископа Петра Богдановића, у Кратову је било 1685 године осам доста чврстих кула. Међутим, испитујући кратовске старине, ја сам наишао у појединим деловима града на основе још четири куле, које су порушене негде много раније. Према томе, Кратово је некада имало 12 таквих кула и то 5 на десној и 7 на левој страни Табачке Реке. Све куле су зидане од полутесаног камена и малтера, али је тесаник употребљаван за углове, врата, прозоре и

Сл. 1. — Изглед Кратова са јужне стране. Снимак из 1910 године.
Фотограф Никола Зафировић.

При дну се види порушена Краљичина, а мало даље Сахат кула.

степеништа. Оне су на три или четири спрата и обично са два горња одељења за становање. Ту су ради тога доста простране камине за ватру и редовно на последњем, горњем, спрату и по један балкон. Покривине су плочама изнад којих стрче лепо изведени повисоки димњаци од тесаног камена, а врата су дебела, тешка и вазда од храстовог дрвета, а уз то су обложена подебљим гвозденим плочама и затварају се попречним гредама. Врата се покрећу око једне осовине чији су гвоздени

крајеви у каменим жљебовима. Прозори већих размера постоје само на горњим спратовима, док су на доњим деловима само мали уздужни отвори. Ови прозори су ограђени дебелим гвозденим решеткама. Карактеристична појава на овим правим утврђењима су осматрачнице, мали отвори, ограђени споља каменим штитовима, а осим тога ове куле имале су балконе на највишем спрату од којих данас стрче камене конзоле. Без сумње да су ове праве градове подизали закупници кратовских рудника, које су им служиле како за становање, тако и за смештај истопљене руде, која је остављана у приземљу до извоза за даљу прераду. Ово гледиште се потврђује и тиме што други стари градови у нашим земљама, а нарочито у околини, изузев Кочана, које има две куле, немају оваквих кула и што се ове појављују у рударским местима кратовске области. Тако на пример у Злетову је једна, у његовој околини једна и две у Турском Рудару, а постоје трагови и од једне куле која је била на превоју Џгури. Природно је да и за ове старине немамо података на основу којих бисмо знали из кога су времена. Народна традиција их приписује српској епоси, кратовским краљевима, који су их подигли, па се једна од њих зове чак и Краљичина Кула. Народно приповедање о томе да су кратовске цамије биле некада цркве, документује се историским чињеницама, јер је приликом откопавања нађено око њих хришћанско гробље. Тако исто у народу се приповеда да је Велико купатило порушено приликом уличних борби за време аустро-турских ратова у другој половини XVII века, што се може узети као поуздан историски доказ, јер се само на тај начин може протумачити нестанак те солидне и монументалне грађевине. Тако исто Богдановић наводи да је у другој половини XVII века било у Кратову осам кула, док се поред ових налазе још четири, које су још пре њега биле порушене. Под кратовским краљевима треба подразумевати полунезависну властелу, кнежеве и моћне рударске закупнике, који су на својој пространој области имали аутономну власт. Према свему томе, може се са пуно научног разлога тврдити да су ове куле постале у времену пре турског доласка. Но није искључена могућност да је нека од њих подигнута, по угледу на старе, и под Турцима. Пада у очи да полукружне зашиљене нише изнад прозора, орнаментисани пандативи и сличне појаве, дају повода неким да мисле да су то турске куле, што је сасвим погрешно, јер су ти грађевински објекти били познати Римљанима, а доцније Маврима, Византинцима, па и нашим средњевековним грађевинарима. А што су ове куле доста добро сачуване, има се захвалити чињеници, што су ове грађевине зидане солидно и уз то, што је кратовско рударство настављено и под Турцима, те су оне служиле и на даље сврси којој су и намењене.

Симићева Кула. Ово је најсолиднија, највиша и уз то најлепша кратовска кула. Она се налази у Доњој Махали, те прва пада у очи при улазу у Кратово.

Кула је подигнута на квадратној основи. Зидови су, мерени споља, по 7,90 метара. Висока је од јужног подножја до врха кубета 21,95 метра. Дебљина зидова је у приземљу код врата 2,05, а на прозорима четвртог спрата 0,91 метра. Зидана је од полутесаног камена и малтера, док су углови, прозори, врата, осматрачнице и други отвори са степеништа од лепог тесаника. Кула је изнутра сводовима подељена на четири спрата, од којих је највиши и најлепши са кога је ванредан поглед на Кратово. Изнад прозора су плитке нише заокружене на горњем крају кљунастим луковима којим се карактеришу све куле изузев Златковићева. Врата су на источном зиду на висини од 3,35 мет. Ту се је улазило покретним степеницама, које су по потреби дизане. Ова су врата данас узидана, а отворена друга, на супротној страни.

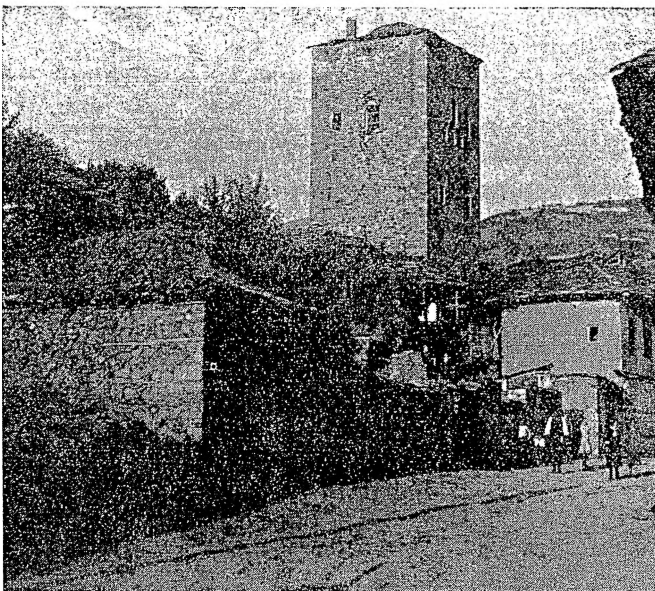
У горње одељење воде камене степенице које су изведене у самом јужном и западном зиду, те се кроз њих иде као кроз засвођени тунел, а осветљен је са три мала отвора, од којих су два уздужна, а један је осматрачница на северном зиду ограђена каменим штитом. Ширина степеништа је 0,73, а висина од пода до свода 2,03 метра. У овом полу-мрачном ходнику има 29 степеница, које воде до одељења на трећем спрату, а одавде су биле дрвене степенице, настављене у горњем делу опет каменим степеништем. Укупно има, од улаза па до пода на четвртом спрату, 69 степеница.

Кула је покривена плочама. На крову су два витка димњака од којих су висики северни 2,50, а источни 2,20 метра, оба сазидана од тесаног камена.

Да би се добила што јаснија претстава о овој занимљивој грађевини, ја ћу овде описати посебно сваки њен спрат.

Приземље се налази на три метра висине од источног и јужног терена, где су дворишта суседних кућа без иједног прозора и отвора осим врата на источном зиду. Висина од пода до свода на кубету је 3,75 мет. Кубе је изведено од опека и малтера. На средини овога је гвоздени прстен. Улаз у кулу је означен лепо отесаним каменом. Врата су затварана изнутра са три паралелне гредице које су се провлачиле кроз хоризонталне отворе. Висина врата је 1,42, а ширина 0,74 метра. Због велике дебљине зидова ово је најмање одељење у кули.

Други спрат. Из првог приземног одељења улази се на врата за степеништа, која су врло укусно и солидно изведена у јужном зиду. Кроз ова степеништа улази се

Сл. 2. — Кула Стевана Симића, гледана са леве обале Кратовске Реке из близине црквеног моста.

у одељење на другом спрату. Ту је друга соба, нешто већа од оне у приземљу, са кубетом изведеним од опека и малтера и гвозденом алком на средини. Висина од пода до свода на кубету је као и у првом спрату, 3,75 мет. На јужном и источном зиду је по један мали и уски уздужни отвор у висини 0,53 а ширине 0,06 метара. Ранији власник ове куле Абедин ефенди пробушио је на северном зиду повећи отвор ради пролаза у ово одељење, које му је служило за зимницу. Ја сам тај отвор преудесио у прозор. Под је измазан блатом, али је вероватно да је био поплочан било полигоналним циглама или каменим плочама. Једнокрилна врата су од храстовине, дебљине четири сантиметра. То су једина врата, која су до данас сачувана. Ова су са лица опасана са три подебља гвоздена каиша, а затварана са две попречне гредице. На каменом подвратнику су нарочити жљебови у којима су гвоздени крајеви осовине око којих се ова врата окрећу.

Трећи спрат. Са камена степеништа улази се на засвођена врата у лепо и доста пространо при том добро осветљено одељење са лепим

кубетом. Висина је 4,35 мет. Под је био поплочан једноликим, дебелим и правоугаоним плочама, вађеним у Лискавци недалеко од Кратова. На средини источног зида је била до скоро лепо изведена камина, коју су деца потпуно упро астила. С обе стране камине је по једна ниша за оставу, а трећа се налази на северном зиду. На крајевима овога зида су по два уска отвора висине 0,75, а ширине споља 0,16 метара, који се према унутрашњости знатно шире у повеће прозоре. На јужном зиду су два прозора при дну и један мањи испод кубета. Врата су висока 1,32, широка 0,68 мет., а затварана са две попречне гредице. На угловима и зидовима изведени су у малтеру осам полукружних кљунастих украса. Зидови и кубе су лепо малтерисани и окречени.

Четврти спрат. Од трећег одељења водиле су дрвене степенице за горњи, највиши спрат. Ове степенице су завршаване одмах иза јужног пандатива испод кубета, а одавде скреће у десно камено степениште од пет камених блокова, које воде у највеће и најлепше одељење. На месту где се завршавају дрвене степенице постоје једнокрилна врата. Четврти спрат је висок 6,67 мет. Кубе је велико, а изведено је од тесаног камена. На северном зиду је камина чији је полукружни штит такође уништен пре неколико година. Под је био поплочан дебелим и правоугаоним плочама. На средини кубета је, као и свуда, гвоздени прстен, где је висио какав полијелеј са свећама. Дуж западног зида постојао је до скоро дрвени трон у ширини 1,75 мет., а био је висок 2,45 метра, испод кога су били долапи за оставу постељних и других ствари. Ово је најсветлије одељење, јер има 10 отвора и прозора. Тако на јужном зиду, у средини, је повећи отвор са полукружним сводом, одакле се је излазило на балкон, који је почивао на каменим конзолама, које су потпуно уништене. Та балконска врата су затварана изнутра са две попречне гредице. Висина овога отвора је 1,64, а ширина 0,92 метра. Лево од овога је повећи прозор, а десно, изнад степеништа, мање прозорче. На источној страни су два прозора и једна осматрачница са каменим штитом на спољашњој страни, која гледа према улазу у кулу. На западном зиду, који је окренут према улазу у Кратово, постоји један прозор и повећи отвор на коме су постојала врата затварана изнутра са две попречне греде, које и данас постоје. Вероватно је ту био нужник. Прозори су високи 1,11, а широки по 0,78 метара. Осим тога на северном зиду, с десне стране камине, је мањи прозор испод кубета, а лево је друга осматрачница, такође ограђена каменим штитом. На кубету је повећи отвор за излазак на кров, који је био покривен повећом оловном плочом. Сви прозори на оба горња спрата, имали су попречне дебеле гвоздене шипке. Димњаци су били при дну обложени дебелим оловним обручима. Оправљајући ову кулу 1934 године сазнао сам од деце да су ова извадила са крова 70 ока олова, које су претопили и продали.

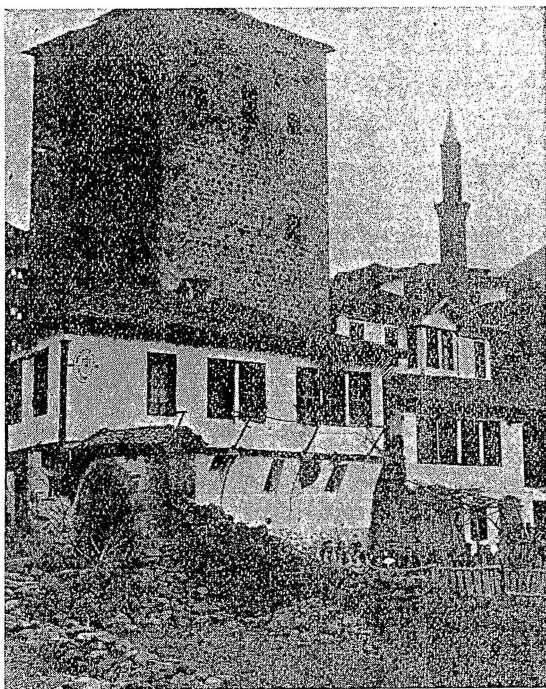
Кубе и зидови били су лепо малтерисани, али је услед прокишњавања, овај малтер нападао. Испод кубета су орнаментисани пандативи и уз то свуда унаоколо украсни венац у ширини од једног метра, на коме су, у ба рељефу, изведени ромбоиди поређани у цик пак, што скупа оставља на посматраоца врло пријатан утисак.

Како се после ослобођења нико не стара о овим кратовским старицама, које се систематски руше и уништавају, а сазнавши и за намеру општинских власти да поруше и ову кулу, то сам је лети 1934 године прекупио од Давида Грнарeвића, у чију је својину прешла после ослобођења, па је очистио, препокрио, начинио доња врата, степенице, обновио обе камине, поплочао одељење на трећем спрату и извршио разне друге преправке, како би се на тај начин сачувала за потомство.

2. *Сахат кула*. Овако се зове по томе, што је на њој био до 1921 године смештен градски часовник, о коме се је старала општинска управа.

Ова кула је нешто шира, али нижа и са знатно мањим зидовима од Симићеве куле. Висока је од доње источне улице до крова 19,50 метара. Југоисточни зид мери 8, а југозападни 8,50 метара. Кула је четвороспратна. На четвртом спрату су постојала два балкона, од којих је један био на југоисточном, а други на супротном зиду. Први балкон је почивао на каменим конзолама, а други на гредама, које и данас стрче за близу два метра. Са стране ових балкона виде се греде на којима су били прикачени гвоздени котури са конопцима за извлачење предмета. Осим тога с обе стране ових балкона постоје нарочита места за судове са течностима. На северозападном зиду код балкона је мала ниша у зиду, а на југоисточном камена плоча у виду конзоле, која почива на једном лучном коснику. На северозападном зиду је начињен уздужни жљеб који иде од основе четвртог спрата до земље. Ту је био одводник за помијару и нечистоћу. Врата су на овом зиду у висини другог спрата од дебелих дасака окована подебљим железним плочицама. На њима су гломазне и рачвасте резе са отворима за подебљи гвоздени клин. Преко средине куле је камени свод дебљине 0,49 мет. који предваја други од трећег спрата, а остали спратови су предвојени дрвеном међуспратном конструкцијом. Изнутра се виде хоризонталне греде узидане у свима зидовима ради стабилности грађевине. Степенице су дрвене, изузев само једног дела који почиње од врата на своду, па до улаза у одељење на трећем спрату. У томе одељењу оне су исте као и код Симићеве куле.

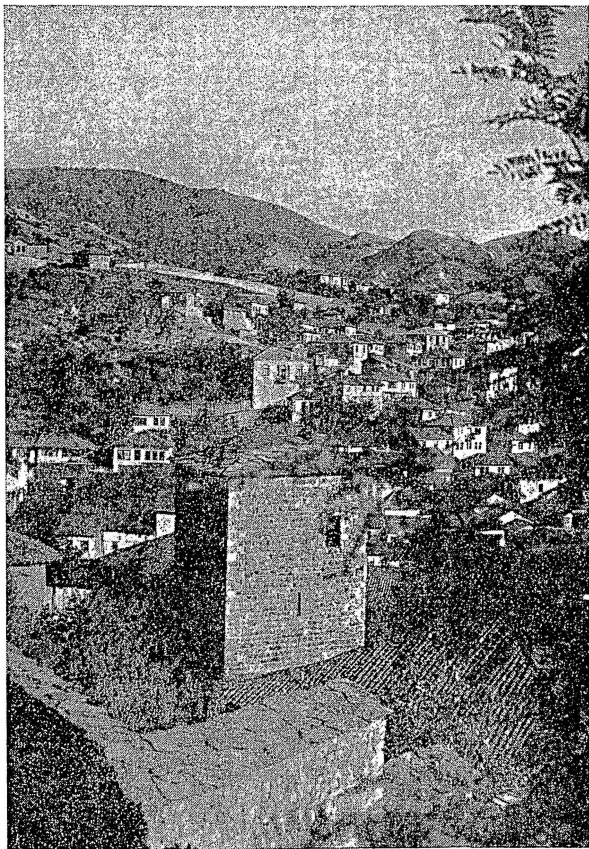
Први спрат је без икаквих отвора за осветљење. У овај се улази на посебна врата са југоисточне стране. У другом спрату је само један прозорчић на југоисточном зиду. Ту се види на североисточном зиду велика камина, а поред ове, с обе стране, две повеће нише у зиду преграђене попречним полицама за оставу покућства. Одавде се иде кроз лепо засвођена врата у камено степениште које води за трећи спрат где су на улазу друга врата. Ово је одељење лепо осветљено са три прозора. Ту је на североисточном зиду велика камина за ватру, а лево од ове су повеће полице начињене у ниши. Зидови су изнутра малтерисани са лепим паралелним лучним украсима. Четврто одељење је на последњем спрату, које је по обичају најлепше. У ово воде дрвене степенице. Ту је велико кубе изведено од тесаног камена. Висина од пода до свода је 6,76 метара. Зидови су малтерисани. На угловима испод кубета су лепо орнаментисани пандативи. Од овога одељења излази се на оба балкона.

Сл. 3. — Сахат Кула. Изглед са јужне стране. Десно се види порушена Мустафа бегова џамија, која је до XVIII века била православна црква.

Ова соба је осветљена са пет прозора. На југозападном зиду је повећа камина, а на супросном је ниша са полукружним кљунастим украсним пољем. Осим тога овде се налази и дрвена конструкција за градски часовник, са старим машинеријама, а због тегова, који су висили на дебелим конопцима, свод је пробушен. Дрвене степенице, као и међуспратне конструкције, су тако искварене или уништене, да сам са великом муком прошао кроз сва њена одељења. Данас је ова кула претворена у плевњу. Ако се не обезбеди ова старина од даљег квара, она ће пропасти, мада чини леп украс овоме месту, а уз то претставља и значајан историјски споменик.

3. *Златковићева Кула*. — Овако ћемо је назвати према њеном власнику Ђорђу Златковићу, који је купио, заједно са кућом, од Асан

Сл. 4 — Кула Ђорђа Златковића

ефендије, чије је име раније носила. Она се налази испод Царине Махале, а повише нове основне школе, на простору између обе поменуте куле. Основа је правоугаона са зидовима 5, 90 и 6,35 мет. Висина куле, мерена са јужне стране, износи 14,20 метара. Има три спрата. Између првог и другог спрата је камени свод, а тако исто је засвођен и кров, који је четвртаст, крстаст. Међуспратна конструкција између другог и трећег спрата је дрвена, од чамове грађе, која се види и по свима другим кулама, џамијама и старим грађевинама. На доњем, приземном, спрату су врата отворена на источном зиду, која су на горњем делу изведена од крупних црвених опека и малтера. Друга врата су постојала више ових, али су сазидана. Место њих отворена су нова, на северном зиду. На источној страни више врата, био је балкон у који се је излазило са највишег спрата. Од овога и данас стрче две камене конзоле до половине изломљене. Како су глав-

на врата била на висини другог спрата, то се је у кулу улазило на покретне степенице, које су се могле склањати. Прозори су оивичени каменим стубовима без икаквих других украса, ниша и рођастих удубљења.

Ова кула је, судећи по свему, једна од најстаријих кратовских кула. Приземље, које је сводом и вратима потпуно одвојено од осталих одељења, без икаквих отвора је, те је јако мрачно. Очито се види да је ово служило за смештај вредносних предмета. Ту су зидови дебели 1,17 мет., док су ови на последњем спрату само 0,85 метара. У другом одељењу су била велика врата, висине 2,15, а ширине 1,23 метра. Испод прага ових врата виде се остаци камених конзола и порушеног зида од неког балкона, на који су се наслањале покретне степенице. Ту је на

југоисточном углу нарочито удубљење у зиду са једним малим округлим отвором. Ту је био нужник, од кога се и данас види спољни канал. На западном зиду је мали прозор ограђен са две гвоздене шипке. Одавде се иде, на уске дрвене степенице, у последње горње одељење, у које се улази такође на врата која се хоризонтално затварају. Овде су отвор за балкон и два прозора. Уз јужни зид је камина, а до ове повећа ниша. Тако исто и на другим зидовима је још пет таквих већих и мањих ниша. Под је поплочан повећим квадратним опекама. Данашњи северни улаз је такође старијег датума, што се види како по зидарским радовима, тако исто и по доста дебелим вратима окованим гвозденим плочама, а реза је слична, као и на вратима Сахат Куле.

4. *Крстићева Кула*. — Ова кула посматрана споља, чини врло леп утисак. Висока је 16,10 метара, подигнута готово на квадратној основи, јер су зидови широки по 6,55 и 6,60 метара. Ови су код основе дебели 1,23 метра. Изнад приземља је свод, а остале две међуспратне конструкције су од чамове грађе, док је горњи део засвођен крстастим сводом. Подови су поплочани шестоугаоним опекама. На јужном зиду, испод највишег четвртог спрата, стрче врло лепе камене конзоле на којима је био балкон. Тако исто падају у очи врло укусно изведени прозори на четвртом спрату изнад којих су уобичајене плитке полукружне и рогласте нише. Ови прозори су с горње и доње стране оивичени каменим стубовима, док су са стране од тесаника сиве и црвене боје. На подножју другог спрата била је до скоро греда са макарама за дизање предмета. Улаз у кулу је с јужне стране, који је изведен такође од стубова и блокова тесаника, који заокружују горњи свод над њима. Ту су стара врата са даскама од пет сантиметара дебљине. На њима су резе начињене од три подебље алке. Степенице су дрвене. Власник куле Коста Крстић је удесио приземље и други спрат за становање, ради чега су отворена на северном зиду нова врата и прозори.

5. *Емин бегова Кула*. — Ова кула се налази ниже Крстићеве, од које је удаљена само 9 метара. Висока је 12,74 метара, а почива на правоугаоним основама. Ширина југозападног зида је 6,10, а северозападног 6,74 метара. Они су при дну дебели 0,97 метара. Као што се види, ово је најмања кратовска кула. Од интереса је да се јужни угао сужава на доњој половини куле у виду читавог низа степеница, тако да горњи део стрчи у ваздуху. Ово се може протумачити једино тиме, да се не закрчи пролаз пред кулом. Врата су на јужном зиду лучно изведена од тесаника. Изнад ових су четири прозора поређана у два реда. Само један од ових има више надпрозорника лучну зарогљену плитку нишу, два су лучно засвођена, а један је са горње и доње стране оивичен каменим стубовима. Осим тога, примећује се на овој грађевини поред камена и опеке, које су местимице употребљаване приликом зидања. Тако исто виде се с десне стране врата и прозора на другом спрату по две рупе у зиду, у којима су стајали попречни подупирачи за затварање прозора или врата, а тако исто примећују се поред тога на оба краја и остаци порушених зидова а такођа и једна врата. Ово нас упућује на мишљење да је ова кула била проширена или спојена са још неком грађевином, која је после пропала. На истом зиду десно од улаза, кула је истурена у виду рогласте пирамиде, што претставља усамљен случај. Ту је био нужник.

Кула је на три спрата. Међуспратна конструкција је дрвена и поплочана шестоугаоним опекама. Врата су дебља но код осталих кула, јер су им даске од 8 сантиметара, а окрећу се око јаке осовине, чији доњи крај стоји у каменом жљебу, а горњи у гвозденој пиви. Степенице су доста уске. Ове су од приземља до другог спрата дрвене, а

потом камене. Трећи спрат је висок 6,05 метара, покривен крстастим сводом. Ту су камине и потребне нише са полицама и долапима за оставу покућанства и осталих ствари.

6. *Хаџи Костјева Кула*. — Нешто ниже од Еминбегове, постоји кула Косте Хаџи Костића која је од горње удаљена само 10 метара. Она је као и остале осредње кратовске куле са истоветним одликама. До ове куле је стари Емин бегов сарај, па како је ова била мало напукла, то је на предлог жандармериског водника Божовића порушен њен горњи део 1929 године, тако да је данас остала у висини од 8 метара. Она почива на правоугаоној основи са зидовима 6,30 и 6,75 метара ширине, који су при дну, код врата, дебели 1,28 метара. Та пукотина на западном зиду постоји одавна тако да то не памти из детињства ни Зафир Деспотовић, који данас важи као најстарији човек у Кратову. По народном предању ова кула је пукла још за време уличних борби, које су у Кратову водили Аустријанци са Турцима (1689—1690).

Сл. 5. — Еминбегова, Крстићева и Хаџи Костева кула.

7. *Краљичина кула*. — Ова кула постојала је до 1914 године према ушћу Сарајске у Кратовску Реку и то између њене десне обале и главне градске улице. Била је висока око 16 метара, на четири спрата и предвојена сводовима од опека, а горњи је био изведен у лепо кубе сазидано од тесаног камена. У кулу се је улазило са северне стране, односно са улице. Поред горњег имена ова је била позната и под називом *Шуша Кула*, мада је била до њеног рушења потпуно очувана. По народном предању ту је становала Кратовска краљица за време турске најезде, па је са те куле бацила кључеве да се ови предаду новим завојевачима, а потом сишла доле и отишла подземним ходником у оближњу цркву, где је се негде сакрила, да је више никада нико није могао пронаћи. Поменуте године ову кулу је срушио ондашњи претседник општине Тоша Ђорђевић, да би њеним тесаним каменом и плочама калдрмисао чаршију. Данас постоје само основи на каменој подлози поред обале Кратовске реке.

8. *Јузбашиска Кула*. — Западно од Хаџи Костеве куле, на двадесетак метара, постојала је такође једна кула, коју је срушио негде

око 1870 године Јумер ага јузбашија, по чијем је имену и данас позната у народу. Говори се да је то урађено на захтев Емин бега, који је одмах после тога умро, те је народна традиција надовезла да је та напрасна смрт дошла као Божја казна за порушен споменик наше прошлости. На месту ове куле данас је кућа Алексе Алиманског.

9. *Музева Изба*. — Овако се зову остаци једне куле, која је постојала у близини Хаџи Костеве и Јузбашиске куле. У народу се не памти кад је порушена ова кула, шта више нико и не зна у Кратову, да је на томе месту некада постојала доста велика кула. Назив избе је добила по томе, што је сачуван само први спрат под сводом изнад кога је приватан стан, те у таквом положају доста личи на праву избу. Зидови, мерени изнутра, износе: западни 2,76 и северни 3 метра. Висина је три метра. Врата су на јужном зиду висине 1,50 а ширине отвора 0,82 метара. У кулу се улази кроз један ониски ходник дужине око 2,5 метара заграђен дебелим зидовима. Овај улаз је у почетку ужи, 0,32 метра, а при улазу у кулу мери у ширину 1,10 метара. Изнад овога засвођеног приземља неке старе куле, која је порушена пре више столећа, подигнута је такође доста давно кућа Манета Музевића по коме је и позната као Музева изба. Ова кућа је зидана поглавито од тесаног камена, а нарочито јужни зид С. Д. који је дугачак 4,50 метра, а висок 5 метара зидан при дну малтером, а горе блатом. Такође пада у очи да се овакав исти камен види и на суседним грађевинама, који је употребљен од ове порушене куле. Старост ове куће, која је подигнута поврх приземља ове куле, огледа се и по целој конструкцији као и по чамовој грађи, која се данас налази само у неколико најстаријих градских кућа, затим у понеким кулама и џамијама.

10. *Мангова Кула*. — Овако је називамо према познатом надимку браће Костадина и Димитрија Маневића, чије су куће на десној страни Манцеве реке, одмах до Радиног Моста. Причао ми је Димитрије да је слушао од своје бабе како је њихова стара кућа била подигнута од тесаног камена извађеног од неке порушене куле, која је постојала на месту, где је данас његова кућа и онда додаје да је и данашња нова кућа, довршена 1932 године такође грађена од тесаника са те куле, који је у свему истоветан са тесаним каменом осталих кратовских кула. Темели те негдашње куле постоје и данас испод његове куће. Дакле зна се као поуздано само то, да је на томе месту постојала некада једна кула, која је недавно порушена, али се више ништа не зна о њој.

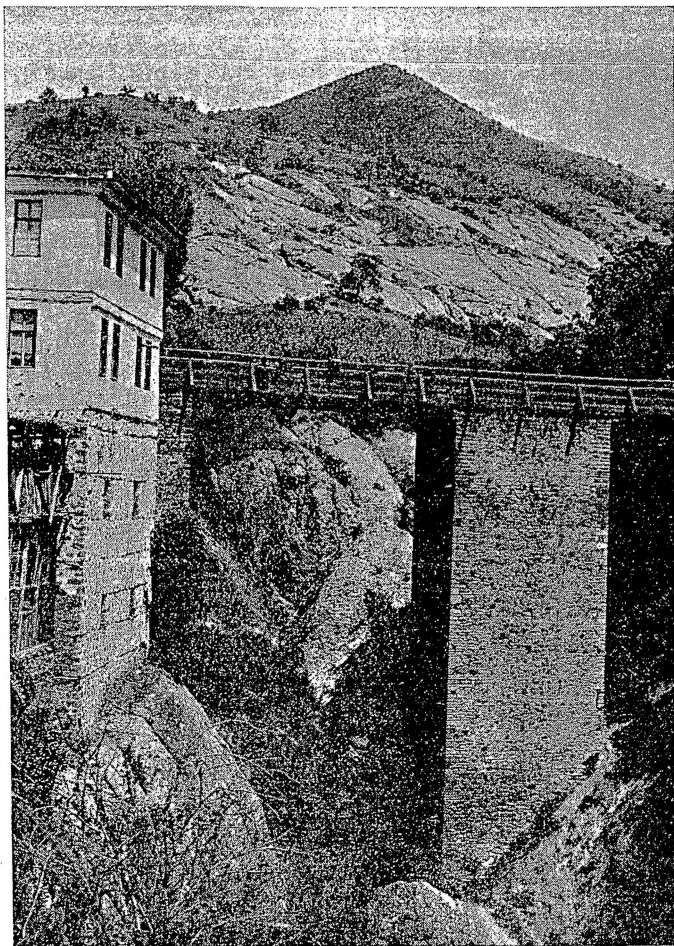
11. *Спаискоа Кула*. — Ова кула налази се на левој обали Кратовске Реке, до самог Сарајског Моста, који се приљубљује уз њу, а такође и до самих зидова Великог Хамама. До куле је кућа Јумера Ахмеда Спаиског, по коме смо је назвали, а данас је то имање у власништву Ђорђа Цека. Кула је на квадратној основи са зидовима од 6,05 метара дужине. Њихова дебљина је при основи 1,20 метра. Приземље је било засвођено, али је тај свод пропао те се данас виде само његови делови. Данас је ова порушена кула само у висини 5,86 метара, мерена са јужне стране. Врата, која су на северном зиду, изведена су врло укусно од тесаног камена. На подножју јужнога зида је извор пијаће воде. Ови остаци остављају утисак ванредно лепе и солидне грађевине. Свакако да је порушена у давнини, још пре наведеног извештаја Богдановића, вероватно приликом заузећа Кратова или чак и раније. У народу се ништа не зна о овој кули.

12. *Досевића Кула*. — При улазу у Кратово, с десне стране главне улице, а спрочу Симићеве куле, постоји кућа са коларском радњом Николе Досевића из Кратова. Та његова кућа је уствари приземље неке старе куле, изнад кога је подигнут један спрат за становање. То је била до ослобођења Шит ефендиска кућа, која је после тога прешла у сво-

јину данашњег притежаваоца. Ова кула је на правоуганој основи са зидовима при дну 1,15 метра дебљине. Северни зид дугачак је са лица 7,70. док је источни 8,50 метара. Као што се из овога види, ова кула је, судећи према њеним димензијама, била по величини као што су и две највеће кратовске куле Симићева и Сахат кула. На средини северног зида, окренут према улици, су лепа и солидна врата обложена гвожђем. С леве стране улаза су камена степеништа изведена у самом зиду као што је случај код Симићеве куле. Зидови су сачувани у висини до 2,75

метра, на којима почива нова грађевина од слабог материјала. На јужној страни је велика камина и два повећа прозора с обе стране. Прозори су високи 1,70 а широки 1 метар. Кад је Никола купио ову кућу, затекао је димњак од 8 метара висине, сазидан од тесаног камена, али га је после порушио. Ово је једина кула, која има прозоре и у приземном спрату.

Радев Мост је такође једна од Кратовских знаменитости. Овде га спомињемо из разлога, што је подигнут на два високих кулама од којих је лева кула висока 20,28 метара, док је десна знатно нижа. Овај мост је подигнут 16 септембра 1833 године. Раније овај мост је био нешто ниже, на своду, па је срушен. Свакако да је тај срушени нижи мост задужбина кратовског

Сл. 6. — Радев мост у Кратову.

војводе Радета, који је живео негде крајем XIV века, по коме је и добио то име, док је садањи изграђен на заузимање познатог скопског господара Хавзи Паше, који је био у првој половини прошлога столећа, независни господар доста простране Скопске Области.

Стеван Симић